

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԹՈՒՐԵՐԵՆԻ ՀՈԼՈՎԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱԿԱՐԳԵՐԻ ՁՈՒԳԱԴՐԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հայերենի և թուրքերենի քերականական կառուցվածքների տիպաբանական-գուգադրական քննություն մինչ օրս չի կատարվել:

Հանրահայտ է, որ, ըստ լեզուների ձևաբանական դասակարգման, թուրքերենը դասվում է կցական լեզուների տիպին, որոնց համար բնութագրական են բառակազմական մասնիկավորումը, քերականական ձևաբանական մեղմանությունը, հոլովման և խոնարհման միասնական տիպը (միօրինակությունը), քերականական նշանակություն ունեցող հնչյունական հերթագայությունների բացակայությունը, մի շարք այլ առանձնահատկություններ: Ժամանակակից հայերենը նույնպես բնութագրվում է որպես առավելապես կցական տիպի լեզու, թեև այստեղ ամկա են մաս վերլուծականության և քերականության տիպի տարրեր:

Ներկայացվող հոդվածը նվիրված է երկու լեզուների հոլովական համակարգերի գուգադրական քննությանը՝ նրանում կցականության առանձնահատուկ դրսևորումների բացահայտման տեսակետից:

Հայագիտական թերևս ոչ մի հարց երբևէ այնքան մանրակրկիտ քննության չի ենթարկվել, ինչպես հոլովների խնդիրը: Քննվել-լուսաբանվելով բազմաթիվ լեզվաբանների ու քերականների կողմից՝ հայոց լեզվի հոլովները նշանավորվել են արժեքավոր ուսմունքներով:

Ունենալով հոլովական շատ մեծ ընդհանրություններ՝ հայերենը և թուրքերենը միաժամանակ երևան են հանում որոշակի տարբերություններ, որոնք պայմանավորվում են նրանց՝ իբրև առանձին լեզուների մերձիկ օրենքներով, բնութթով ու առանձնահատկություններով:

Ժամանակակից հայերենի քերականություններում հիշատակվող հայցական հոլովը ձևաբանական մակարդակ չունի ուղղականից և տրականից տարբեր, իսկ սեռականն է՝ տրականից տարբեր բավարար ձևաբանական հատկամիջ: Հայցականի տարբերությունը ուղղականից և տրականից, իսկ սեռականի տարբերությունը տրականից հիմնականում ֆունկցիոնալ-շարահյուսական է: Ելնելով այս ամենից՝ ընդունված է, որ ժամանակակից հայերենն ունի հինգ հոլով՝ ուղղական, սեռական-տրական (կամ տրական), բացառական, գործիական, ներգոյական:

Ուսումնասիրելով հայերենի և թուրքերենի հոլովները, համեմատելով դրանք այլ լեզուներում ամկա հոլովական համակարգի հետ՝ եկել ենք այն համոզման, որ թե՛ ժամանակակից հայերենի, առավել ևս ժամանակակից թուրքերենի հոլովները պետք է որոշել ոչ թե բառի փոփոխված սոսկ արտաքին ձևով, հոլովակերտ մասնիկով կամ վերջավորությամբ, այլ նրանց թե՛ ձևով, և թե՛ արտահայտած նշանակությամբ, կամ հարաբերությամբ՝ միասին վերցրած: Հոլովական ձևերը չեն կարող քննության ենթարկել սոսկ ձևաբանական մակարդակում, այլ մաս պետք է անդրադառնանք շարահյուսությանը: Այս փաստն ավելի վառ ընդգծվում է թուրքերենում, որտեղ պարզելու այս կամ այն բառի հոլովական ձևը՝ հոլովակերտը, ամերկայելիորեն անդրադարձ է կատարվում շարահյուսությանը:

Anneme bir yadigar verdim.- Մորս մի հուշանվեր ընծայեցի:

Տվյալ նախադասության մեջ *annem* (մայրս) բառը ստացել է տրական հոլովի “e” հնչյունը, որովհետև *verdim* (ընծայեցի, տվեցի) ստորոգյալը պահանջում է մատուցման և հաղորդման անուղղակի խնդիր, իսկ վերջինս էլ, ինչպես գիտենք, դրվում է տրական հոլովում, որի պաշտոնում հանդես է եկել *annem* + e (մայրս) բառը:

Քննելով այս և բազմապիսի օրինակներ՝ համոզված կերպով կարող ենք ասել, համեմատվող երկու լեզուներում էլ հոլովական ձևերը որոշելիս պետք է անդրադարձ կատարել թե՛ ձևաբանությանը, թե՛ շարահյուսությանը: Այդ իսկ պատճառով սույն հոդվածում ավելի նպատակահարմար համարեցինք համեմատել հայերենի և թուրքերենի հոլովական համակարգերը՝ առաջնորդվելով հայերենի յոթ հոլովների տեսությամբ:

Թուրքերենում ընդունված է վեց հոլովի տեսությունը՝ Yalın durum (Yalın hal)- Ուղղական հոլով, Tamlayan durumu -Մեռական հոլով, Yönelme/Yaklaşma durumu (-e hali)-Տրական հոլով, Belirtme/Yükleme durumu (-i hali)-Հայցական հոլով, Çıkma/Ayrılma durumu (-den hali)- Բացառական հոլով և Kalma/Bulunma durumu (-de hali)- Ներգոյական հոլով: Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իրեն հատուկ ձևը: Հոլովական մասնիկները շեշտակիք են:

Ժամանակակից հայերենի և թուրքերենի հոլովներից յուրաքանչյուրն ունի իր հատուկ ձևը կամ ձևերը, որոնց բնորոշ հարացույցը հետևյալն է.

Հայերեն		Թուրքերեն		
Ուղղ.- Ø	տեսոր + Ø	Ուղղ.	Yalın durum - Ø	defter + Ø
Մեռ.- ի	տեսոր+ի	Մեռ.	Tamlayan durumu (-in hali)	defter + <i>in</i>
Տր.- ի(ն)	տեսոր+ի(ն)	Տր.	Yönelme durumu (-e hali)	defter + <i>e</i>
Հայց.- Ø(ը)	տեսոր+ Ø(ը)	Հայց.	Belirtme durumu (-i hali)	defter + <i>i</i>
Բաց.- ից	տեսոր+ից	Բաց.	Çıkma durumu (-den hali)	defter + <i>den</i>
Գործ.- ուլ	տեսոր+ուլ	Գործ.	-	-
Ներգոյ.- ում	տեսոր+ում	Ներգ.	Kalma durumu (-de hali)	defter + <i>de</i>

Դատելով վերոբերյալ աղյուսակից՝ դժվար չէ նկատել, որ հայերենի և թուրքերենի հոլովական համակարգում առկա են բազմաթիվ նմանություններ: Թուրքերենում գործիական հոլով որպես այդպիսին գոյություն չունի. այս հոլովի հարաբերություններն արտահայտվում են կապական կառույցների միջոցով:

Ի տարբերություն թուրքերենի, որտեղ հոլովաձևերը կազմվում են բացառապես հավելման ճանապարհով (*kitap+ta; kitap+tan*), հայերենում առկա է հոլովաձևեր կազմելու երեք ճանապարհ՝ վերջավորությունների փոփոխությամբ՝ հավելումով (*քար+ի, քար+ից*), արմատաձայնավորի փոփոխությամբ (*տուն/տան, մայր/մոր*) և այլ արմատից (*նա/նմ, դու/քո*):

Թուրքերենում, համաձայն ձայնավորների ներդաշնակության օրենքի (եությունն այն է, որ բառի մեջ առկա ձայնավորների բնույթը պայմանավորվում է սովորաբար արմատի ձայնավորի տեսակով), բառի վերջին վանկի ձայնավորից կախված՝ հոլովական մասնիկի ձայնավորը կարող է ունենալ հնչյունական չորս տարբերակ.

Գոյական անունների հոլովման աղյուսակներ.

ա) Գոյական անուններ, որոնք վերջանում են բաղաձայն հնչյունով.

Անվան վերջին վանկի ձայնավորը	Ուղղ.	Մեռ.	Տր.	Հայց.	Բաց.	Ներգ.
a/ı	duvar	duvar+m	duvar+a	duvar+ı	duvar+dan	duvar+da
	yıldız	yıldız+ın	yıldız+a	yıldız+ı	yıldız+dan	yıldız+da
e/i	el	el+ın	el+e	el+i	el+den	el+de
	deniz	deniz+ın	deniz+e	deniz+i	deniz+den	deniz+de
o/u	peron	peron+un	peron+a	peron+u	peron+dan	peron+da
	kum	kum+un	kum+a	kum+u	kum+dan	kum+da
ö/ü	göl	göl+ün	göl+e	göl+ü	göl+den	göl+de
	kostüm	kostüm+ün	kostüm+e	kostüm+ü	kostüm+den	kostüm+de

բ) Գոյական անուններ, որոնք վերջանում են ձայնավոր հնչյունով.

	Ուղղ.	Մեռ.	Տր.	Հայց.	Բաց.	Ներգ.
a/ı	tarla	tarla+nın	tarla+ya	tarla+yı	tarla+dan	tarla+da
	yapı	yapı+nın	yapı+ya	yapı+yı	yapı+dan	yapı+da
e/i	gazete	gazete+nin	gazete+ye	gazete+yi	gazete+den	gazete+de
	gemi	gemi+nin	gemi+ye	gemi+yi	gemi+den	gemi+de
o/u	palto	palto+nun	palto+ya	palto+yu	palto+dan	palto+da
	kutu	kutu+nun	kutu+ya	kutu+yu	kutu+dan	kutu+da
ö/ü	banliyö	banliyö +nın	banliyö +ye	banliyö+yü	banliyö +den	banliyö +de
	akü	akü+nün	akü+ye	akü+yü	akü+den	akü+de

Հայերենի հոլովական ձևերը կազմվում են երեք կերպ.

ա) Բառի վրա հոլովական վերջավորությունների ավելացմամբ, օրինակ՝ *սար-սար+ից, կեսօր- կեսօր+վա*:

բ) Բառի վերջնահնչյուն ձայնավորի կամ բաղաձայնի փոփոխությամբ, օրինակ՝ *ոսկի-ոսկու (ը/ու)*:

Այս երկու տիպերը միասին կոչվում են *արտաքին թերում*:

գ) Բառամիջի ձայնավորի կամ երկհնչյունի փոփոխությամբ, օրինակ՝ *տուն-տան (ու/ա), մայր-մոր (ա/ո)*, այս տիպը կոչվում է *ներքին թերում*:

Թուրքերենի հոլովական ձևերը կազմվում են միայն բառի վրա հոլովական վերջավորությունների ավելացմամբ, ասել է թե՛ այս լեզվին համապատասխանում է միայն արտաքին թերումը, իսկ ներքին թերումը բացակայում է:

Ուղղական հոլով (զրո ձև)- Yalın Durum

Լինելով բառի ուղիղ, անփոփոխ ձևը՝ այս հոլովը կոչվում է նաև ուղիղ հոլով, ի տարբերություն մյուս հոլովների, որոնք կազմվում են զանազան փոփոխություններով և կոչվում են *թեք հոլովներ*: Վերջավորություններ կրող մնացած բոլոր հոլովները կրում են թեք հոլովներ անվանումը: Թե՛ հայերենում, և թե՛ թուրքերենում եզակի ուղղականը ձևաբանական հատուկ ցուցիչ չունի և մյուս թեք հոլովներին ու հոգնակի ուղղականին հակադրվում է զրո ձևությով: Գ. Ջահուկյանը առաջարկում է անվան այդ ձևը կոչել մաքուր անվանական հիմք՝ ի տարբերություն մյուս հոլովների, որոնք հաճախ ի հայտ են բերում հնչյունափոխված հիմքեր: Այս իսկ տեսակետից ուղղական հոլովը և՛ հայերենում, և՛ թուրքերենում կարելի է դիտել որպես յուրատեսակ մեկնակետ, որից հիմքի ձևափոխումներով ու վերջավորությունների հավելումով կազմվում են եզակի թեք և հոգնակի բոլոր հոլովները, ընդ որում, երկու լեզուներում էլ որոշ ձևեր կազմվում են անմիջականորեն ուղղականից, և միայն հայերենում մյուսների համար հիմք է ծառայում սեռական-տրականը: Ուղղական հոլովը սովորաբար որևէ վերջավորություն չունի (զրոյական վերջավորություն), թերևս պատահական չէ, որ թուրքերենում այն ունի *Yalın Durum*, այսինքն՝ «մաքուր, զուտ, անխառն» հոլով անվանումը:

Եթե հայերենում որոշ թեք հոլովներ կազմվում են ոչ միայն ուղղականի, այլև սեռական-տրականի ձևից, ապա թուրքերենում թեք հոլովները կազմվում են միայն ուղղական հոլովի հիմքից՝ համապատասխան մասնիկի ավելացումով.

Հայերենի հոլովների կազմությունը						
ուղղ.	սեռ.-տր.	բաց.		գործ.		ներգոյ.
	ուղղ. ձևից	ուղղ. ձ	սեռ.-տր. ձևից	ուղղ. ձ	սեռ.-տր. ձ	ուղղ. ձ
տուն+Յ	անտառի (ն)	տետրից	հայր-հոր-հորից օր-օրվա- օրվանից	մատիտով	քույր- քրոջ- քրոջով	գրքում

Թուրքերենի հոլովների կազմությունը					
ուղղ.	սեռ.	տր.	հայց.	բաց.	ներգոյ.
<i>ուղղականի ձևից</i>					
okul+Ø	okul <u>uz</u>	okul <u>a</u>	okul <u>u</u>	okul <u>dan</u>	okul <u>da</u>
դպրոց+Ø	դպրոց <u>ի</u>	դպրոց <u>ի(ն)</u>	դպրոց <u>ը</u>	դպրոց <u>ից</u>	դպրոց <u>ում</u>

Սեռական հոլով – Tamlayan durumu (-e hali)

Հայերենում սեռական հոլովը հանդես է գալիս որպես գոյականի կամ գոյականաբար գործածված բառի վերադիր: Սեռական հոլովը ցույց է տալիս պատկանելություն բառի ամենալայն իմաստով: Սեռական հոլովի ամենատարածված և հիմնական իմաստն է հատկացումը (ստացականությունը), որը ցույց է տալիս, թե առարկան ում կամ ինչին է պատկանում:² Թուրքերենում գոյություն ունի գոյականների կապակցության մի քանի ձև: Այս լեզվում ճնշող մեծամասնությամբ սեռական հոլովին բնորոշ է

¹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin grameri*, Ankara, 2004, s. 324.

² Mehmet Hengirmen, *TÜRKÇE TEMEL DİL BİLGİSİ*, Ankara, 2006, s. 125

իզաֆեթի՝ գոյականների կապակցության հատուկ ձևի առերիքուտիվ կիրառումը, որտեղ հատկացուցիչը ստանում է սեռական հոլովի վերջամասնիկ. բաղաձայն հնչյունով վերջացող բառերից հետո դրվում են *-in, -in, -un, -ün*, իսկ ձայնավոր հնչյունով վերջացող բառերից հետո՝ *-nun, -nun -nin -nün*, շեշտակիր վերջավորությունները, իսկ հատկացյալը՝ համապատասխան դեմքի ու թվի երրորդ դեմքի. պատկանելության մասնիկ.³

yıldız - աստղ	yıldızın - աստղի
gemi - նավ	geminin - նավի
dünya - աշխարհ	dünyanın - աշխարհի
depo - պահեստ	deponun - պահեստի

Ըստ սեռական հոլովի ձևավորման, ժամանակակից հայերենում տարբերում են *-ի, -ու, -ա, -ան, -ոջ, -վա, -ն, -ց* հոլովումներ: Հայերենում սեռական և տրական հոլովումները կազմվում են երկու կերպ՝ արտաքին և ներքին թեքմամբ: Հայերենում բացարձակորեն գերակշռում է արտաքին թեքումը, իսկ ներքին թեքումը քիչ թե շատ լայն տարածում չունի: Ի տարբերություն հայերենի՝ թուրքերենում բացակայում է ներքին թեքումը, այսինքն՝ հոլովաձևերը թուրքերենում կազմվում են միայն վերջավորությունների փոփոխությամբ՝ հավելումով, երբ հոլովիչը ավելանում է վերջից՝ առանց խախտելու բառի ամբողջականությունը: Այլ կերպ ասած, թուրքերենին բնորոշ է վերջամասնիկավոր հոլովումը՝ արտաքին թեքումը:

Տրական հոլով - Yönelme/Yaklaşma durumu (-e hali)

Թուրքերենում տրական հոլովը կազմվում է *-e, -e* թեքությանի միջոցով, եթե գոյականը վերջանում է բաղաձայն հնչյունով, եթե ձայնավոր հնչյունով, ապա բառի և հոլովական մասնիկի միջև դրվում է *-y*- տառը:

Çocuk kapiya yaklaşıyor. - Երեխան մոտենում է դռանը:

Ben size bakıyorum. - Ես ձեզ եմ նայում:

Հայերենում տրական հոլովը հանդես է գալիս որպես բայի, բայանվան կամ ածականի խնդիր: Ի տարբերություն ուսումնասիրվող երկու լեզվում էլ ամկա սեռական հոլովի, որը հանդես է գալիս առարկայական հանգում (վերաբերություն, ստացականություն), տրական հոլովը հանդես է գալիս որպես գործողության հանգում (ուղղվածություն դեպի առարկան):

Հայցական հոլով - Belirtme/Yükleme durumu (-i hali)

Ի տարբերություն թուրքերենի՝ հայերենում հայցական հոլովը կազմության յուրահատուկ ձև չունի. իրանիշ գոյականների հայցականը մնան է ուղղականին՝ ուղղականաձև է՝ անձնանիշ հայցականը՝ տրականին՝ տրականաձև է: Թուրքերենում պատկերն այլ է. այստեղ թե՛ տրական, թե՛ հայցական հոլովներն ունեն իրենց հատուկ հոլովակազմիչները: Ինչպես նշում է Բ. Ա. Մերեքբեննիկովը, թուրքերենում յուրաքանչյուր հոլով ունի իր ստանդարտ հոլովական վերջավորությունը:⁴ Հայցական հոլովը կազմվում է *-ı, -i, -u, -ü* մասնիկների միջոցով.

kapı - դուռ, pencereyi - պատուհանը, buzu - սառույցը, Gönül'ü - Գյունուլի

Նախադասության մեջ հայցական հոլովով դրված գոյականը կատարում է ուղիղ խնդրի շարահյուսական դեր: Երբ առկա է որոշյալ առում, ուղիղ խնդիրը ստանում է հայցական հոլովի վերջամասնիկ.

Ben bu mektubu yazmadım. - Ես այս նամակը չեմ գրել:

Այս առումով առավել քան համամիտ ենք ռուս արևելագետ Բ. Ա. Մերեքբեննիկովի հետ, համաձայն որի, կցական լեզուների բացարձակ մեծամասնությունում, այդ թվում՝ թուրքերենում, հայցական հոլովի վերջավորությունն ունի հոդի նշանակություն: Այն ավորաբար ցույց է տալիս գործողության այլ օբյեկտը, որն արդեն հայտնի է խոսակցին, ասել է թե՛ հանդես է գալիս որոշյալ առման պաշտոնում:⁵

Անորոշ առման դեպքում ուղիղ խնդիրը հայցական հոլովի վերջավորություն չի ստանում.

³ С. И в а н о в, Курс турецкой грамматики, ч. 1, Грамматические категории имени существительного, Л., 1975, стр. 28.

⁴ Морфологическая типология и проблема классификации языков, М.-Л., 1965, стр. 9.

⁵ Նույն տեղում, էջ 15:

բաղաձայնի, այլ կերպ ասած՝ խոլ բաղաձայնով վերջացող հիմքերից հետո մասնիկների ձայնեղները խլանում են.

Ներգոյ. հոլ. kitap -գիրք; kitap + da = kitapta (գրքում)

Բացառ. հոլ. renk -գույն; renk + den = renkten (գույնից)

Արաբական մի շարք փոխառություններում, երբ բառը վերջանում է -*l, p, t*- խոլ բաղաձայններով, բառավերջում կցվող հոլովակերտների -*a, i, u*- ձայնավորները փափկանալով կարող են հնչյունափոխվել -*e, i, a*- ձայնավորների: Այդ բառերի հոլովման բնորոշ հարացույցը հետևյալն է.

<i>Եզակի</i>				
	Ուղղ.	mahsul	harp	saat
	Մեռ.	mahsul+ın	harp+ın	saat+ın
	Տր.	mahsul+e	harp+e	saat+e
	Հայց.	mahsul+ı	harp+ı	saat+ı
	Բաց.	mahsul+den	harp+ten	saat+ten
	Ներգ.	mahsul+de	harp+te	saat+te
<i>Հոգնակի</i>				
	Ուղղ.	mahsul+ler	harp+ler	saat+ler
	Մեռ.	mahsul+ler+ın	harp+ler+ın	saat+ın
	Տր.	mahsul+ler+e	harp+ler+e	saat+e
	Հայց.	mahsul+ler+i	harp+ler+i	saat+i
	Բաց.	mahsul+ler+den	harp+ler+den	saat+ten
	Ներգ.	mahsul+ler+de	harp+ler+de	saat+te

Արաբական փոխառությունները, որոնք վերջանում են «այն-ով» և «համզե»-ով, հոլովվում են բաղաձայնով վերջացող հիմքերի պես:⁹

Ուղղ.	içtima+Ø	menşe+Ø
Մեռ.	içtima+ın	menşe+ın
Տր.	içtima+a	menşe+e
Հայց.	içtima+ı	menşe+i
Բաց.	içtima+dan	menşe+den
Ներգ.	içtima+da	menşe+de

Հոլովական վերջավորությունները, կցվելով ստացականության վերջավորություն ստացած գոյական անունների, կարող են առաջացնել քերականական համաճարմունքներ: Բաղաձայնով վերջացող գոյական անունները, ստանալով երկրորդ և երրորդ դեմքի ստացական մասնիկ, բոլոր թեք հոլովներում ունենում են հնչյունների միևնույն համակցությունը:¹⁰

Ուղղ.		<i>elin – քո գյուղը</i>	<i>eli – նրա գյուղը</i>
Մեռ.		elinin – (elin + ın)	elinin – (eli + n ¹¹ + ın)
Տր.		eline – (elin + e)	eline – (eli + n + e)
Հայց.		elini – (elin + i)	elini – (eli + n + i)
Բաց.		elinden – (elin + den)	elinden – (eli + n + den)
Ներգ.		elinde – (elin + de)	elinde – (eli + n + de)

ev-in-in-, քո տան ե (ev-in, քո տունը ե)

ev-i+n-in- նրա տանը ե (ev-I (+n), նրա տունը ե)

⁹ Բանն այն է, որ այս երկու հնչյունները, որոնք թուրքերի կողմից կամ չեն արտաբերվում, կամ էլ վերաբառադրվում են որպես ձայնավոր հնչյուններ, ածանցման ժամանակ համընդուն են գալիս որպես բաղաձայն հիմքեր:

¹⁰ Ա. Մ ա ֆ ա ղ ա ն, *Աշխ.*, էջ 71:

¹¹ Տվյալ դեպքում -ն- հնչյունը հանդես է գալիս որպես ներդրավոր հնչյուն:

Ստացական դերանուն- հատկացուցչի առկայությունը կանխում է հնարավոր խառնաշփոթը.

senin elinden -քո ձեռքից; onun elinden - նրա ձեռքից

Թուրքերենում մի շարք երկվանկ բառեր հոլովական կամ ստացականության մասնիկներ ստանալիս (բացառությամբ բացառական և ներգոյական հոլովների վերջավորությունների) կորցնում են երկրորդ նեղ ձայնավորը.

Ուղղ.	ilim (ilmi)	vakit (-kti)
Մեռ.	ilm+in	vakt+in
Տր.	ilm+e	vakt+e
Հայց.	ilm +i	vakt+i
Բաց.	ilim+den	vakit+ten
Ներգ.	ilim+de	vakit+te

Հոգնակի հոլովումը՝ թե՛ ժամանակակից հայերենի, թե՛ ժամանակակից թուրքերենի հոլովման համակարգի մեջ հոգնակի քվի քերականական կարգն արտահայտվում է առանձին ձևությամբով, որոնք իբրև կանոն մենիմաստ են, այսինքն՝ բացի հոգնակի քվի իմաստից, որևէ այլ քերականական իմաստ չեն արտահայտում:

Ժամանակակից հայերենի հոգնակներ ածականներն են *եր, ներ, ք, իկ, այք*: Գոյականի հոլովումը հոգնակի քվում գրեթե հասել է միօրինակության. բոլոր այն բառերը, որոնք հոգնակին կազմում են *եր* կամ *ներ* ենթաձևությամբով, հոգնակիում հոլովվում են *ի* հոլովման վերջավորություններում:

Հատուկ խումբ են կազմում *անք, ենք, ոնք, ունք* ածանցներով կազմված հավաքական անեզականները՝ *քեռանք, Կարեն ենք* և այլն:

Հոգնակի ուղղականը ուսումնասիրվող երկու լեզուներում էլ եզակիից տարբերվում է միայն քվանիշ ձևությամբի առկայությամբ:

Ժամանակակից թուրքերենի հոգնակներ ածականներն են *lar* և *ler* վերջավորությունները: Թուրքերենին բնորոշ ձայնավորների ներդաշնակության կանոնի համաձայն, բառի վերջին վանկի ձայնավորից կախված՝ հոգնակներ ածականության ձայնավորը կարող է փոփոխվել: Հոլովական թեքությոյնը դրվում է հոգնակներ ածականության հետո: Ժամանակակից թուրքերենում հոգնակի հոլովման ընդհանուր հարացույցը հետևյալն է.

Բառի վերջին վանկի ձայնավ.		Թվանիշ ձևայթք		Հոլովանիշ ձևայթք
a, ı, o, u	duvar yıldız peron kum	lar	Ուղղ.	+ 0
			Մեռ.	+ in
			Տր.	+ a
			Հայց.	+ ı
			Բաց.	+ dan
			Ներգ.	+ da
e, i, ö, ü	el deniz göl küstüm	ler	Ուղղ.	+ 0
			Մեռ.	+ in
			Տր.	+ e
			Հայց.	+ ı
			Բաց.	+ den
			Ներգ.	+ de

Թուրքերենի հոգնակի հոլովման ընդհանուր հարացույցը

	-lar-	-ler-
Ուղղ.	okul+lar+ 0	defter+ler+ 0
Մեռ.	okul+lar+in	defter+ler+in
Տր.	okul+lar+a	defter+ler+e
Հայց.	okul+lar+ı	defter+ler+i
Բաց.	okul+lar+dan	defter+ler+den
Ներգ.	okul+lar+da	defter+ler+de

Ի մի բերելով հետազոտության արդյունքները՝ կարող ենք տալ հայերենի և թուրքերենի հոլովական հարացույցի գուգադրական պատկերը.

Թուրքերենի հոլովման հարացույցը					
	Բառի վերջին վանկի ձայնավորը	a / ı	o / u	e / i	ö / ü
Արտաքին թերմոն	Եռակի				
	Ուղղ.	+Ø			
	Մեռ.	-(n)ա	-(n)ոսո	-(n)in	-(n)ոն
	Տր.	-(y)а		-(y)e	
	Հայց.	-(y)ı	-(y)u	-(y)i	-(y)ü
	Բաց.	-dan/tan		-den/ten	
	Ներգ.	-da/ta		-de/te	
	Հոգնակի				
	Ուղղ.	-lar		-ler	
	Մեռ.	-ların		-lerin	
	Տր.	-lara		-lere	
	Հայց.	-ları		-leri	
	Բաց.	-lardan		-lerden	
	Ներգ.	-larda		-lerde	

Հայերենի հոլովման հարացույցը									
Հոլով	Արտաքին թերմոն								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ուղղ.	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
Մեռ.	ի	ու	ա	ո	ան	յան	ոջ	վա	վան
Տր.	ի(ն)	ու(ն)	ա(ն)	ուն/ին	ան(ը)	յան(ը)	ոջ(ը)	վա(ն)	վան(ը)
Հայց.	Ø/(ը)	Ø/ուն	Ø/ան	Ø(ը)/ուն	Ø/ան	Ø(ը)	Ø/ոջ(ը)	Ø(ը)	Ø(ը)
Բաց.	ից	ուց	անից	ունից	(ան)ից	ից	ոջից	(վան)ից	վանից
Գործ.	ով	ով	անով	ով	(ան)ով/ամբ	ով	ոջով	ով	ով
Ներգ.	(ում)	(ում)	-	-	-	-	-	ում	-

Հայերենի հոլովման հարացույցը				
Հոլովներ	Ներքին թերմոն			
	10	11	12	13
Ուղղ.	հայր	կայսր	քնություն	անուն
Մեռ.	հոր	կայսեր	քնության	անվան
Տր.	հոր(ը)	կայսեր(ը)	քնության(ը)	անվան(ը)
Հայց.	հայր(հորը)	կայսր(ին)	քնություն(ը)	անուն(ը)
Բաց.	հորից	կայսրից	քնությունից	անունից
Գործ.	հորով	կայսրով	քնությամբ/քնությամբ	անունով/անվամբ
Ներգ.	-	-	-	-

Որպես ամփոփում կարելի է ասել, որ ուսումնասիրվող երկու լեզուներում հոլովանիշ ձևաբանության հետևանքով համեմատության տեսանկյունից առկա են միաժամանակ թե՛ նմանություններ, թե՛ տարբերություններ: Հարկ ենք համարում նշել, որ թեև համեմատվող լեզուները պատկանում են տարբեր լեզվաընտանիքների (հայերենը Հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի լեզու է, թուրքերենը՝ Ուրալ-Ալթայյան), այս երկու լեզուները հոլովական հարացույցում կցականության տեսանկյունից ցուցաբերում են ավելի շատ նմանություններ, քան տարբերություններ:

Թուրքերենին բնորոշ է ձայնավորների առնամառության տեսակներից մեկը՝ ձայնավորների ներդաշնակությունը. բառի մեջ առկա ձայնավորների բնույթը պայմանավորվում է արմատի ձայնավորի տեսակով, որի պատճառով էլ առաջանում են հոլովանիշ մեկ ձևային տարբերակներ՝ ենթաձևայիններ:

Եթե հայերենում անունների հոլովումն իրականացվում են թե՛ նյութական ձևայինների կցման՝ մասնավորման, թե՛ հիմքի՝ ձևաբանական արժեք ունեցող հնչյունական հերթագայությունների միջոցով, ապա բուրբերենում իրականացվում է սուկ մասնիկավորման միջոցով: Նշված երկու լեզուների համար բնորոշ է, որ հոլովակազմիչները կցվում են վերջից:

Կցական լեզուներում, որպիսին բուրբերենն է, հոլովման հարացույցն ունի վառ արտահայտված առանցքային կառուցվածք. եզակի թվի շարքի հոլովական բոլոր վերջավորությունները կցվում են ուղղական հոլովով, եզակի թվով դրված բառահիմքին, իսկ հոգնակի թվի շարքի բոլոր վերջավորությունները՝ ուղղական հոլովով, հոգնակի թվով դրված բառահիմքին: Մրանով ապահովվում է հոլովական հարացույցի ստանդարտությունը՝ անփոփոխությունը, որը բնորոշ է կցական լեզուներին:¹²

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ СКЛОНЕНИЙ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В АРМЯНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

А. Мелконян

По настоящее время не имеется типологическо-сопоставительных исследований грамматических структур армянского и турецкого языков. Данная статья посвящена сопоставительному анализу падежных систем указанных языков с точки зрения проявления агглютинации, свойственной обоим языкам. Несмотря на то, что изучаемые языки относятся к разным семьям (армянский является индо-европейским языком, а турецкий-уральско-алтайским), они имеют много общего в технике склонения существительных, однако наблюдаются и значительные расхождения. В армянском языке существуют два типа склонения существительных: внешняя флексия (с присоединением падежных окончаний) и внутренняя флексия (с чередованием гласных основы), турецкий язык по структурному типу относится к агглютинативным языкам, для него характерен исключительно аффиксальный способ образования падежных форм. Одновременно в турецком языке отмечается большая регулярность и единообразие падежных окончаний по сравнению с армянскими.

¹² Морфологическая типология и проблема классификация языков, стр. 9.